

УДК 339.9.012.42(477+061.1ЄС)

О. М. Горайчук – аспірант Волинського національного університету імені Лесі Українки

Проблеми створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС

Роботу виконано на кафедрі міжнародних економічних відносин ВНУ ім. Лесі Українки

У статті розглянуто основні етапи переговорів між Україною та ЄС щодо створення зони вільної торгівлі. Досліджено чинники, які стримують і сповільнюють процес підписання та ратифікації договору про створення зони вільної торгівлі між Україною і Європейським Союзом. Зроблено порівняння первинних факторів, які впливали на переговорний процес, а також нових факторів, які з'явилися під час завершення переговорів. Автор також робить прогноз термінів підписання угоди про вільну торгівлю, зважаючи на ситуацію в Україні.

Ключові слова: зона вільної торгівлі, ратифікація угоди, митний союз, адаптація до вимог Європейського Союзу, переговорний процес.

Горайчук О. М. Проблемы создания зоны свободной торговли между Украиной и Европейским Союзом. В статье приведены основные этапы переговоров между Украиной и ЕС относительно создания зоны свободной торговли. Анализируются факторы, которые сдерживают и замедляют процесс подписания и ратификации договора о создании зоны свободной торговли между Украиной и Европейским Союзом. Сравняются первичные факторы, которые влияли на переговорный процесс, а также новые факторы, которые появились во время завершения переговоров. Прогнозируются сроки подписания соглашения о свободной торговле, принимая во внимание существующую ситуацию в Украине.

Ключевые слова: зона свободной торговли, ратификация соглашения, таможенный союз, адаптация к требованиям Европейского Союза, переговорный процесс.

Goraychuk O. M. The Problems of Free Trade Area Between Ukraine and the European Union Creation.

The main stages of negotiations between Ukraine and the European Union concerning free trade area are described in the article. The author of research analyses factors which restrain and slow the process of signing and ratification of agreement about creation of free trade area between Ukraine and the European Union. The comparison of primary factors which influenced a negotiation process as well as new factors which appeared at the end of negotiations are made in the investigation. The author also makes forecast of the terms of free trade agreement signing taking into consideration current situation in Ukraine.

Key words: free trade area, agreement ratification, customs union, adaptation to the European Union's requirements, negotiation process.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сьогодні, коли Україна потребує реформ і шукає нову модель розвитку, аналіз проблеми підписання угоди про вільну торгівлю з ЄС, яка може стати інструментом перетворень у країні, є особливо актуальним. Зважаючи, що дискусія щодо створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) ведеться ще з 1999 року, коли дослідження Європейської комісії виявило економічну не вигідність створення зони через слабкий економічний розвиток України, зараз, коли переговори між ЄС та Україною завершуються, ми можемо стати свідками історично важливої для нашої держави події. Лишається тільки усунути низку негативних факторів, які перешкоджають представникам європейської спільноти та України завершити тривалий процес переговорів і які автор аналізує в дослідженні.

Аналіз досліджень із цієї проблеми. Цій проблемі приділяли увагу такі вчені, як А. Філіпенко, Т. Григорєць, Т. Силіна, І. Новак, О. Шумило, В. П'ятницький. Науковці знаходять як позитивні, так і негативні наслідки створення зони вільної торгівлі. В останніх дослідженнях наведено різні думки щодо дати підписання угоди. Деякі фахівці стверджують, що саме на сучасному етапі Україна має найбільше шансів вийти на ринок ЄС, у той час, коли інші відзначають, що, зважаючи на наявну політичну ситуацію в країні, підписання угоди буде перенесено на невизначений термін.

Формулювання мети й завдань дослідження. Метою статті є аналіз факторів, які стримують процес підписання Україною та ЄС угоди про створення зони вільної торгівлі, дослідження готовності ключових секторів економіки до створення зони вільної торгівлі, визначення ролі Росії як стримуючого фактора підписання угоди про вільну торгівлю, окреслення нових чинників, які затримують процес підписання договору.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Незважаючи на те, що перемовини про ЗВТ ведуться ще з 1999 р., тільки у 2005 р. перспектива зони

вільної торгівлі отримала більш оптимістичну основу. Україна зробила висновок, що створення зони вільної торгівлі вигідне для обох сторін (зокрема сприятиме зростанню прибутку населення України від 2 до 7 %).

У 2004 р. група незалежних експертів запропонувала нову формулу економічної й торговельної співпраці між Україною та ЄС через «поглиблену вільну торгівлю» (або ЗВТ+). На відміну від класичної, ЗВТ+ передбачає не тільки скасування митних тарифів на торгівлю товарами, а й лібералізацію торгівлі послугами й приведення регуляторного середовища України у відповідність із нормами ЄС. Ця формула дасть змогу двостороннім відносинам вийти за межі наявних домовленостей між ЄС та іншими країнами, що не є кандидатами на членство (наприклад Чилі або країни Середземномор'я).

Насамперед ЗВТ+ може слугувати інструментом модернізації української економіки й допомогти в забезпеченні сталого розвитку. Виконання угоди дасть змогу прибрати нетарифні бар'єри для українських товарів на ринках ЄС, створити інституції та встановити прозорі правила гри для бізнесу, зменшити залежність економіки/бізнесу від змін політичного клімату. Більше того, створення ЗВТ із ЄС зробить країну передбачуванішою, що зменшить її ризики й відкриє можливості для інвестицій.

Незважаючи на щорічне зростання товарообороту між Україною та ЄС (табл. 1), готовність угоди про створення зони вільної торгівлі на 98 % після більш ніж чотирьох років переговорного процесу, завершення домовленості про взаємне відкриття ринків України та ЄС гальмується багатьма чинниками.

Одним із перших і головних вважаємо фінансові проблеми країни. Оскільки реалізація положень про вільну торгівлю потребує витрат як із державного бюджету, так із гаманця українського бізнесу, створення зони вільної торгівлі значно затягується. Наприклад, це витрати на гармонізацію нашого законодавства з *Acquis communautaire* (доробок європейської спільноти), яке постійно змінюється. Розбудова інституцій і правил гри для бізнесу також потребуватиме фінансування.

Підписання угоди про вільну торгівлю наштовхується на активний опір серед деяких груп населення. Зокрема, в Україні посилення конкуренції з незадоволенням характерне для галузевих груп лобювання, що представляють чутливі галузі економіки (харчова, легка та хімічна промисловість, автомобілебудування). Що стосується сфери послуг, то асоціації – гравці на ринку фінансових послуг – уже сьогодні порушують питання про недоцільність лібералізації цього ринку для банків і страхових компаній. Супротив практичній реалізації ідеї зони вільної торгівлі з ЄС чинять представники міністерств, зацікавлені в збереженні митних тарифів на зовнішньоторговельні операції задля наповнення державного бюджету.

Угода про ЗВТ із ЄС є новим випробуванням і для уряду, і для українського бізнесу. На відміну від Європейської комісії, яка має багаторічний досвід аналізу можливих економічних та соціальних наслідків ЗВТ і консулюється з бізнесом, українська сторона в таких переговорах є початківцем. Позиція уряду в разі її формування за старими принципами — без аналізу наслідків та консультацій із виразниками груп інтересів – може залишити країну з угодою, яка матиме мінімальні позитивні наслідки для економіки, бізнесу та населення. Як результат, Україна отримає угоду з неочевидними наслідками, ціна реалізації якої ляже на плечі національного бізнесу.

Після завершення переговорів змінити домовленості буде складно. Звісно, бізнес може запобігти набранню чинності угоди під час її ратифікації в парламенті через «близьких» депутатів. А в разі ратифікації угоду можна буде не виконувати, блокуючи необхідні рішення через той же парламент. Однак це не той шлях, яким повинен іти цивілізований великий бізнес, котрий уже сьогодні є потужним гравцем на світових ринках [4].

Негативний фактор – присутність у товарній структурі українського експорту до ЄС переважно сировини та товарів першого ступеня обробки, що не сприяє інноваційному розвитку української економіки. Враховуючи те, що вступ до СОТ передбачає зниження імпорتنих тарифів, ця негативна тенденція може зберегтися та поглибитись [1].

Стримуючим чинником на шляху підписання та ратифікації угоди про зону вільної торгівлі є невизначеність високопосадовців України щодо питання митного союзу з Росією. Українська влада не може окреслити єдину позицію щодо співпраці України та Митного союзу. Так, Віктор Янукович заявив,

що Україна хоче співпрацювати з Митним союзом за схемою «3+1». Пізніше Президент запевнив, що співпраця України з Митним союзом не перешкоджатиме створенню зони вільної торгівлі з ЄС, а в майбутньому зможе сприяти євроінтеграційним процесам на євразійському просторі.

Таблиця 1

Зовнішня торгівля України товарами з країнами ЄС за 2010–2011 рр. (млн дол. США)

	Експорт		Імпорт		Сальдо	
	2010	січень – серпень 2011	2010	січень – серпень 2011	2010	січень – серпень 2011
Всього	13 051,9	12 310,63	19 101,2	15 938,29	-6049,3	-3627,66
Австрія	508,0	397,81	697,6	427,22	-189,6	-29,41
Бельгія	356,9	261,18	588,3	414,0	-231,4	-152,8
Болгарія	450,6	515,69	218,0	171,97	232,6	343,72
Велика Британія	506,5	365,7	821,0	707,04	-314,5	-341,34
Греція	164,0	227,21	104,1	87,80	59,9	139,41
Данія	124,5	100,16	240,5	178,34	-116,0	-78,19
Естонія	106,3	106,67	123,4	61,16	-17,1	45,51
Ірландія	4,5	10,45	112,1	120,55	-107,6	-110,1
Іспанія	411,7	603,82	468,6	443,14	-56,9	160,68
Італія	2412,4	2212,91	1390,3	1223,35	1022,1	989,56
Кіпр	175,4	144,53	90,5	80,97	84,9	63,56
Латвія	180,2	152,26	88,1	57,13	92,1	95,13
Литва	264,4	215,09	637,5	484,99	-373,1	-269,9
Люксембург	4,5	4,13	29,1	29,9	-24,6	-25,77
Мальта	49,6	119,07	13,4	9,5	36,2	109,57
Нідерланди	563,2	522,33	837,9	724,07	-274,7	-201,74
Німеччина	1499,5	1189,0	4605,3	4148,83	-3105,8	-2959,83
Польща	1787,2	1897,81	2788,8	2008,69	-1001,6	-110,88
Португалія	121,8	111,67	51,5	39,62	70,3	72,05
Румунія	705,8	667,72	682,2	791,34	23,6	-123,62
Словаччина	568,2	596,82	442,6	377,30	125,6	219,52
Словенія	11,6	7,42	212,6	154,80	-201,0	-147,38
Угорщина	860,1	841,61	1214,6	858,9	-354,5	-17,29
Фінляндія	34,1	28,99	429,8	336,69	-395,7	-307,7
Франція	476,9	372,37	1106,7	935,60	-629,8	-563,23
Чехія	626,2	585,29	747,9	687,84	-121,7	-102,55
Швеція	77,8	52,91	358,8	377,55	-281,0	-324,64

Джерело: [2; 3].

Зі свого боку, президент Єврокомісії Жозе Мануель Баррозу назвав неможливим одночасний вступ України в Митний союз і створення зони вільної торгівлі з ЄС. А прем'єр-міністр Російської Федерації Володимир Путін попередив, що в разі створення Україною зони вільної торгівлі з Євросоюзом Росія може ввести економічні санкції проти України [6].

На сучасному етапі завершення переговорів про створення зони вільної торгівлі з'явився новий чинник, який стримує європейських політиків відкрити Україні свій ринок товарів і послуг, тим самим зробивши значно тіснішою співпрацю України та ЄС. Таким чинником є сумніви у верховенстві права й реальності демократичних перетворень в Україні. Єврокомісар із питань торгівлі Карл де Гухт після переговорів із Андрієм Ключевим заявив, що наразі лише від політичної волі українського керівництва залежить підписання угод. Політик закликає створити «правильні політичні умови», щоб угода була підписана та ратифікована [7].

Суттєвими є затримки, що стосуються технічних питань. Оскільки імплементаційний період розтягнутий на 15 років, автори угоди детально описують усі пункти, аби було зрозуміло, які дії виконуються щороку. Оскільки деякі розділи документа були завершені ще рік чи два тому, зараз потрібно узгодити тодішні домовленості із теперішньою ситуацією.

Проблемним залишається питання сільського господарства в умовах функціонування зони вільної торгівлі. Після підписання угод Україна, зі свого боку, за всіма видами продукції, включаючи сільськогосподарську, лібералізує доступ на свій ринок. Із більшості сільськогосподарської продукції ми знижуємо мита до нуля. Це дуже вдарить по вітчизняному виробникові аналогічної продукції [8].

Багато часу займає й виконання вимог розділу «Санітарні і фітосанітарні заходи». Тут підприємства України повинні адаптуватися якомога швидше, причому не на папері, а насправді. Виробники мусять пристосуватися до всіх вимог, пройти аудит. Наприклад, курячі яйця ми вже можемо експортувати, деякі компанії пройшли європейський аудит. А от із м'ясом яловичини питання ще не вирішене. Існують домовленості про квоту. Хтось каже, що вона не дуже велика, але для заповнення навіть її необхідно, щоб підприємства, які хочуть продавати свою продукцію на європейському ринку, мали що продавати, а їхня продукція відповідала європейській якості.

Варто проаналізувати й питання адаптації митної сфери. На сучасному етапі існують різні оцінки можливості функціонування митної служби в її теперішньому вигляді. Наприклад, нещодавно відбулося засідання комітету з європейської інтеграції з Литвою, на якому литовські експерти заявили, що з українським митним законодавством усе гаразд. Воно загалом відповідає європейському. А головна проблема — це його реалізація. У цій сфері теж здійснюється адаптація до європейських директив, порушено питання електронної митниці, спрощення проходження через кордон, скорочення часу проходження тощо [5].

Як зазначив Карл де Гухт, залишається невирішеною низка технічних деталей, зокрема в енергетичній сфері. Крім того, процес ратифікації угоди в разі її підписання може затягнутись у зв'язку із необхідністю її ратифікації кожною країною – членом ЄС окремо, а часові межі цього процесу передбачити неможливо.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Таким чином, незважаючи на багаторічний процес переговорів між Україною та ЄС щодо створення зони вільної торгівлі й практично завершення цього процесу на сучасному етапі, щоразу з'являються нові чинники, які не дають змоги підписати фінальні документи. Якщо раніше домовленості не досягались у зв'язку із неадаптованістю українського законодавства до європейських норм, невирішеністю питання квот та обсягів поставок товарів і послуг, протестами певних груп населення як у ЄС, так і в Україні, то зараз, коли найважчі непорозуміння лишилися позаду, головну увагу привертає нестабільна політична ситуація в Україні. Європейська громадськість не бажає зближуватись із країною, де, на її думку, утрачено верховенство закону та панує псевдодемократія. У подальшому автор має на меті розробити план заходів, що дали б змогу пришвидшити завершення переговорного процесу й підписати угоду.

Список використаної література

1. Григорєв Т. Створення зони вільної торгівлі Україна-ЄС: передумови, перешкоди, перспективи / Т. Григорєв [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/November/9.htm>
2. Зовнішня торгівля України товарами з країнами ЄС за 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Зовнішня торгівля України товарами з країнами ЄС за січень – серпень 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrexport.gov.ua/rus/economy/trade/ukr/5937.html>.
4. Новак І. Зона вільної торгівлі: крок назустріч ЄС? / І. Новак, О. Шумило // Дзеркало тижня. – №26. – 07 лип. 2007. – С. 4.
5. Силіна Т. Валерій П'ятницький: «Дуже хочеться, щоб ця угода відбулася / Т. Силіна // Дзеркало тижня. Україна. – №39. – 28 жовт. 2011. – С. 6.
6. Украина. ЕС может договориться о свободной торговле с Украиной в декабре 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://iee.org.ua/ru/prognoz/2813/>.
7. EU wraps up trade talks with Ukraine [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.europeanvoice.com/article/2011/october/eu-wraps-up-trade-talks-with-ukraine/72374.aspx>.
8. Filipenko Anton. Free Trade Area between Ukraine and the EU: Prerequisites and Contradictions [Electronic resource]. – Mode of access : http://www2.euromemorandum.eu/uploads/ws3_filipenko_free_trade_area_between_ukraine_and_eu.pdf.

Статтю подано до редколегії
31.10.2011 р.